

УДК: 331.212:339.7:368.914

ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОБЛІКУ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Шепель І.В. – к.е.н., доцент, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. У соціальному плані страхування дає змогу захистити особисті інтереси фізичних та юридичних осіб і забезпечити соціальну й політичну стабільність у суспільстві. Проте, демографічна ситуація, щодо якої спеціалісти роблять невтішні прогнози, змушує замислитися над тим, чи справді держава спроможна забезпечити належний рівень життя своїм майбутнім пенсіонерам. Зміна вікової структури населення, зокрема його старіння, та економічна нестабільність країни можуть призвести до того, що за 15–20 років на кожного працюючого громадянина припадатиме два пенсіонери. Утім, у Європі спостерігаються ті ж тенденції, але громадяни країн ЄС уже давно роблять пенсійні накопичення самостійно, частково перекладаючи тягар відповідальності за гідний рівень матеріального забезпечення людей похилого віку з держави на самих громадян та ринкові інститути, насамперед фінансові. В Україні, на жаль, ще жива ідеологія Радянського Союзу, яка складається з постулату – подбай про свою державу, а держава подбає про тебе. На сьогодні в умовах дефіциту бюджетних коштів та високої частки тіньової економіки в Україні більшість пенсіонерів отримують мінімальний рівень соціального захисту. Водночас зростає фінансовий тягар утримання пенсійної системи, який лягає на працююче населення та бюджет країни.

Стан вивчення проблеми. Дослідженню проблем удосконалення обліку розрахунків за єдиним соціальним внеском на підприємствах присвячено багато праць вітчизняних і зарубіжних вчених: Є. Івашина, Ф. Бутинця, П. Саблука, Є. Максимчука, В. Новікова, М. Огійчука, В. Сопка, В. Лінника, В. Коцупатрого, Л. Паненка, В. Плаксієнка, М. Пушкаря та ін.

Завдання і методика досліджень. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні системи пенсійного забезпечення в Україні та порівняння її з міжнародним досвідом, а також висвітлення рахунків, призначених для їх відображення у бухгалтерському обліку.

Результати досліджень. Україна зробила перші кроки з практичної реалізації пенсійної реформи: ухвалення законів «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення». Кінцевою метою цього державного проекту є підвищення загального рівня соціального захисту населення завдяки диверсифікації джерел, форм та суб'єктів пенсійного забезпечення. Вона передбачає переорієнтацію нинішньої системи пенсійного забезпечення на запровадження трьохрівневої пенсійної системи: перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та третій рівень – недержавне пенсійне забезпечення (рис. 1).

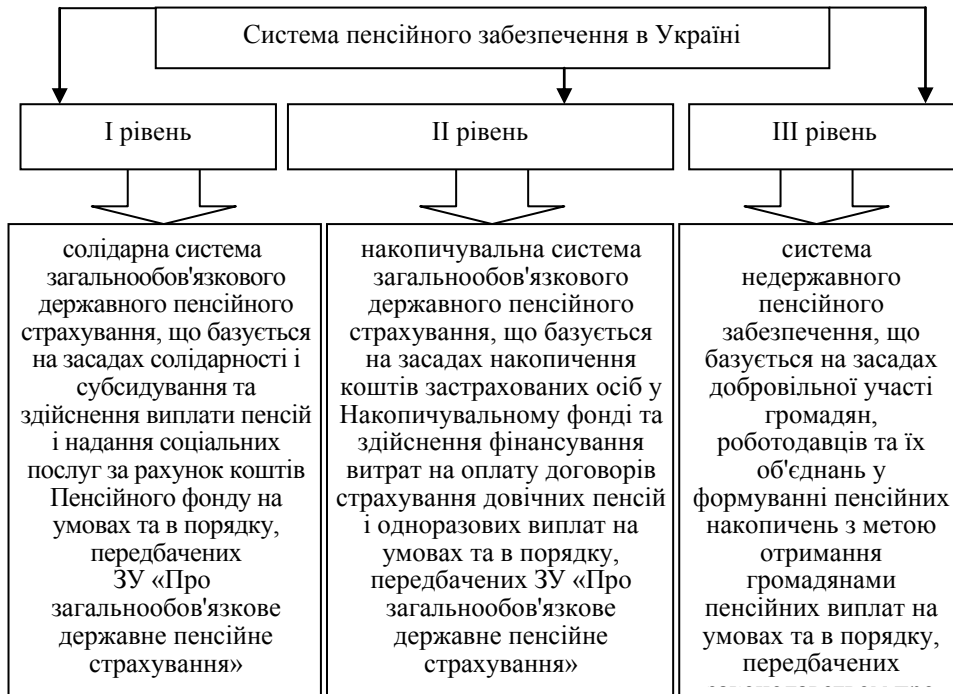

Рисунок 1. Система пенсійного забезпечення в Україні

В Україні повною мірою функціонує лише солідарний рівень пенсійного страхування, тоді як впровадження II рівня (обов'язкової накопичувальної системи) постійно відкладається, розвиток добровільного пенсійного забезпечення обмежується нерозвиненістю фондового ринку, низьким рівнем доходів і недовірою населення до фінансових інститутів.

Ведення господарської діяльності підприємствами різних форм власності неможливе без залучення людського потенціалу, її винагородою є заробітна плата, на яку нараховується та з якої утримується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

З метою підвищення ефективності діяльності фондів соціального страхування у 2011 р. Урядом України було запроваджено систему єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Згідно з Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (Закон «Про ЄСВ») єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Єдиний внесок включає в себе страховий внесок на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, і сплачується в обов'язковому порядку. Основною перевагою введення єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування є консолідація в окремому органі виконання подібних для усіх фондів функцій, а також єдина база для нарахування внесків та єдиний звітний період із єдиною формою звітності, що зменшує фінансове та матеріально-технічне навантаження на платників. Інші переваги та недоліки загальнообов'язкового державного пенсійного страхування наведені на рис. 2.

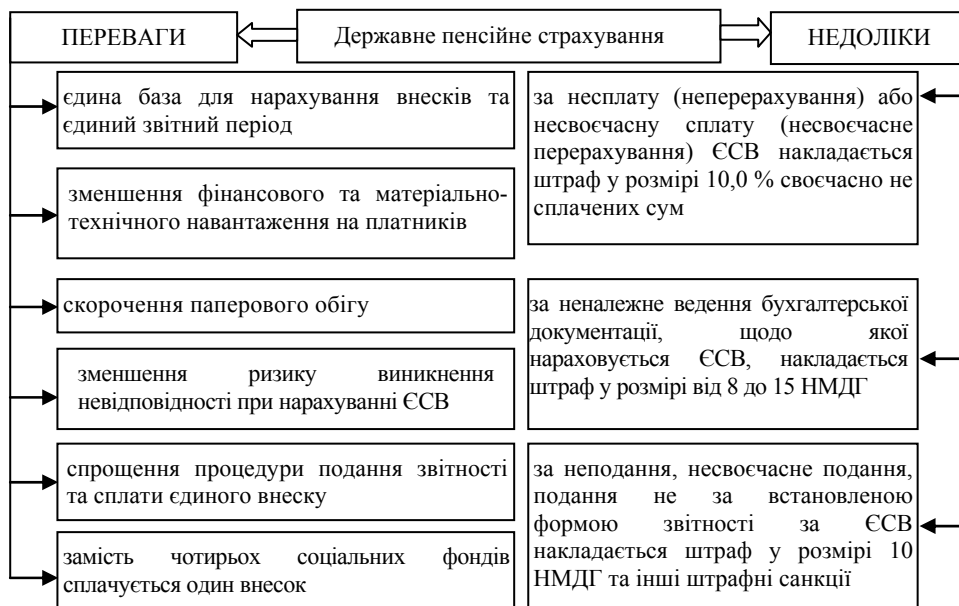

Рисунок 2. Переваги та недоліки загальнообов'язкового державного пенсійного страхування

Для вітчизняних підприємств та організацій ЄСВ нараховується на суми, не зменшені на суму відрахувань податків, інших обов'язкових платежів, які, відповідно до чинних нормативних документів, сплачуються із зазначених сум та на суми утримань, що здійснюються на рахунку 651 «За розрахунками із загальнообов'язкового державного соціального страхування». Розмір ЄСВ, що нараховується на заробітну плату, варіюється залежно від класів професійного ризику виробництва, до яких віднесено платників з урахуванням видів їх економічної діяльності. У Законі «Про ЄСВ» виділено 67 класів професійного ризику виробництва. В залежності від класу професійного ризику відсоткова ставка за ЄСВ коливається від 36,76 % до 49,7 %. Безумовно, впровадження ЄСВ є позитивним кроком у реформуванні системи загальнообов'язкового

державного соціального страхування. Від ефективності роботи системи соціального страхування залежить соціальна захищеність громадян, гарантована Конституцією України.

Переваги накопичувальної частини загальнообов'язкового державного пенсійного страхування безперечні, але зараз ця частина практично не діє. Цьому, в першу чергу, перешкоджає відсутність спеціального закону, згідно з яким би здійснювалось перерахування коштів до Накопичувального фонду. Згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» прийняття закону про спрямування частини страхових внесків до Накопичувального фонду здійснюється лише за умови економічного зростання країни протягом двох останніх років, а саме: якщо в кожному з них валовий внутрішній продукт зростає не менше ніж на 2,0 % порівняно з попереднім роком. Перерахування страхових внесків до Накопичувального фонду здійснюється в разі одночасного підвищення заробітної плати застрахованій особі та лише після виконання низки умов:

1) забезпечення виплати пенсій у солідарній системі в розмірі, передбаченому частиною третьою ст. 46 Конституції України (тобто не нижче від прожиткового мінімуму, встановленого законом);

2) збалансованості бюджету Пенсійного фонду відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку;

3) створення інституційних компонентів функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування, у тому числі:

- повного впровадження системи персоніфікованого обліку та створення системи автоматизованого звітування щодо стану накопичувальних пенсійних рахунків застрахованих осіб з урахуванням стану пенсійних активів;

- створення програмно-технічного комплексу для системи збирання страхових внесків до Накопичувального фонду, сумісного з системою електронних переказів банків;

- прийняття законодавчих актів, необхідних для функціонування накопичувальної системи пенсійного страхування;

- призначення всіх членів Ради Накопичувального фонду;

- проведення тендерів та укладання договорів з компаніями з управління активами, зберігачем та аудитором Накопичувального фонду;

4) набуття досвіду роботи системи недержавного пенсійного забезпечення;

5) забезпечення фінансування з державного бюджету втраченої частини страхових коштів у солідарній системі у зв'язку з перерахуванням частини страхових внесків до Накопичувального фонду.

Як бачимо, до запровадження системи державного накопичувального пенсійного страхування в Україні треба провести ще дуже велику роботу. Деяко інакшою є ситуація з третім рівнем пенсійного забезпечення – системою недержавного пенсійного страхування, яка вже зараз діє в Україні на підставі Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. Згідно з яким недержавне пенсійне забезпечення можуть здійснювати пенсійні фонди через укладення пенсійних контрактів; страхові організації – через укладання договорів страхування довічної пенсії, пенсії на визначений термін, страхування ризику виплати пенсії за інвалідністю і виплати в разі смерті уча-

сника фонду; банківські установи – через укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків.

У багатьох розвинених країнах пенсійне забезпечення громадян здійснюється саме приватними пенсійними фондами (наприклад, пенсійними фондами підприємств). Зацікавленість підприємств у розвитку приватного страхування пояснюється тим, що продумана пенсійна програма може сприяти зменшенню плинності найбільш кваліфікованих кадрів. Крім того, підприємство, яке робить внески на страхування пенсії своїх працівників, має пільги щодо сплати податків.

Приватні пенсійні фонди мають значні кошти, які вони інвестують в акції, облігації, нерухомість, і за рахунок цих вкладів поповнюють внески своїх вкладників. Саме внески вкладників, а не власний прибуток, як, наприклад, страхові компанії, що ставлять перед собою мету – отримання як можна більшого прибутку шляхом надання соціальних послуг з пенсійного страхування. Недержавний пенсійний фонд (згідно з Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення») – це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду.

Щодо недержавних пенсійних фондів (НПФ), причина однобічності ухваленого в Україні Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» полягає в тому, що розроблення його концепції фінансували США. Пенсійні фонди – американська модель, однак вона є не єдиною правильною. У Західній Європі, наприклад, пенсійним забезпеченням займаються переважно страхові компанії (рис. 3). Якщо навіть пенсійний фонд там і організовується як окрема юридична особа, то він управляється страховою компанією.

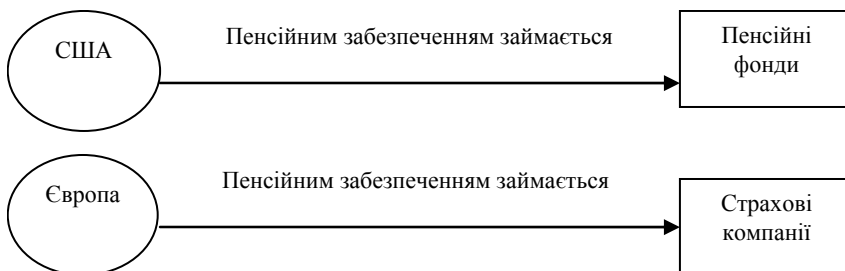
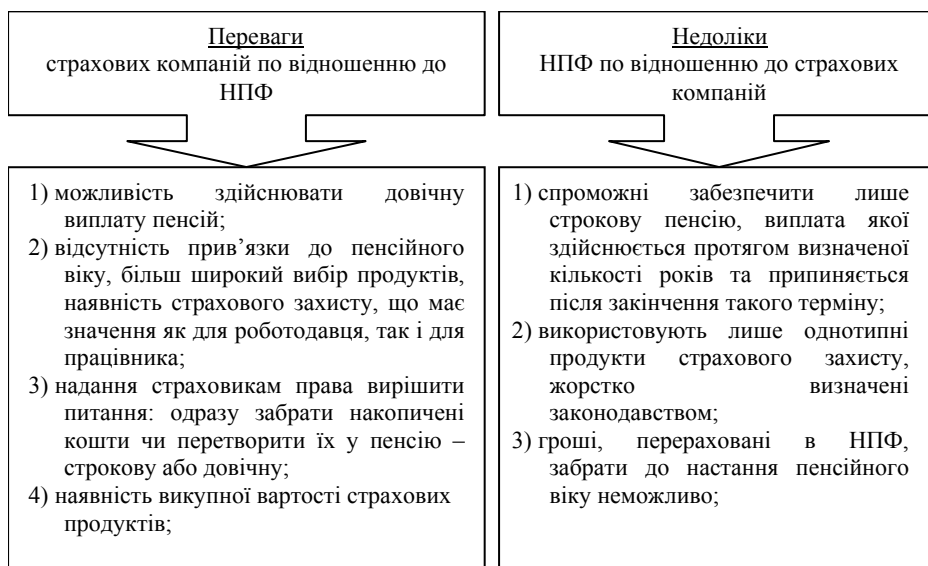

Рисунок 3. Моделі недержавного пенсійного забезпечення

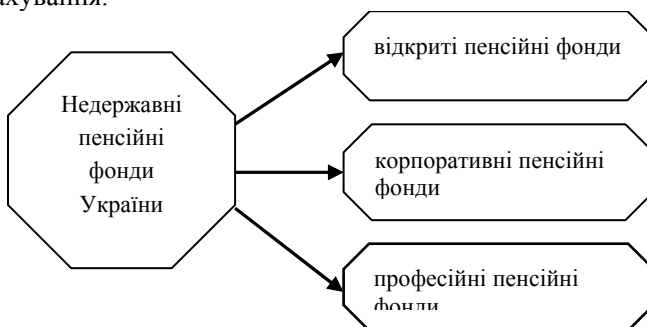
Який шлях доцільніший для України – американський чи європейський – мусять вирішити самі українці, котрі для цього повинні мати вибір між НПФ та страховою компанією. У кожного з них є переваги і недоліки. На нашу думку, найголовніша перевага компаній зі страхування життя порівняно з НПФ полягає в тому, що тільки вони сьогодні мають можливість здійснювати довічну виплату пенсій. Інші переваги страхових компаній та недоліки НПФ наведені на рис. 4.

Рисунок 4. Переваги та недоліки страхових компаній та НПФ

Основним недоліком страхування пенсії в страховій організації є те, що цей вид страхування є одним з найдорожчих видів особистого страхування, а тому більша частина населення України не має можливості користуватися ним. Недержавний пенсійний фонд – це неприбуткова організація, основною функцією якого є соціальна функція, тобто збільшення за рахунок інвестицій внесків учасників фонду та виплата учасникам пенсії в установлений період.

Інші учасники недержавної пенсійної системи – банківські установи – мають нормативні обмеження щодо заснування та ведення пенсійних рахунків. Так Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» містить норму, згідно з якою банківські установи можуть відкривати банківські депозитні вклади лише в розмірі фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Сьогодні це близько 2 тис. грн. У такій ситуації банкам не вигідно розвивати напрям пенсійного страхування.

Рисунок 5. Складові НПФ України

Що стосується розвитку системи недержавних пенсійних фондів в сільському господарстві, то тут, на наш погляд, найбільш ефективним було б ство-

рення пенсійних фондів професійного типу, тобто відбір засновників саме серед сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, самозайнятого сільського населення (в особистих господарствах) та інших суб'єктів діяльності в сільському господарстві. В Україні також можуть створюватися такі види недержавних пенсійних фондів, рис. 5.

Головною відмінністю державного пенсійного забезпечення від недержавного полягає в тому, що платежі до недержавного пенсійного забезпечення єдиним внеском не обкладаються. Згідно Інструкції № 291 про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку, для відображення зобов'язань зі сплати пенсійних внесків до НПФ окремого субрахунку не передбачено. На нашу думку, їх потрібно показувати на субрахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Тож недержавний пенсійний фонд представляє інтереси, в першу чергу, своїх учасників. Але в ринковій економіці найбільшим стимулом є отримання власного прибутку. Тому, на наш погляд, більш ефективними в плані інвестування акумульованих коштів будуть саме страхові компанії, які будуть керуватися, в першу чергу, власними мотивами. Крім того, купівля страхового полісу страхової компанії має певні переваги, оскільки страхова компанія виконує всі функції, притаманні пенсійним фондам, і, одночасно, забезпечує страховий захист страхувальника в період дії договору. Відповідальність страхової компанії за договорами страхування додаткової пенсії може бути розширена за домовленістю сторін (наприклад, виплата страхової суми в разі смерті застрахованого чи компенсація витрат на лікування при настанні нещасного випадку). Перелік видів інвестування резервів зі страхування життя, що створюються страховими компаніями є більш широким і встановлюється Законом України «Про страхування» (до напрямків використання коштів належать, навіть, інвестиції в економіку країни, кредити страхувальникам під заставу накопиченої суми). Основним недоліком страхування додаткової пенсії в страховій організації є те, що цей вид страхування є одним з найдорожчих видів особистого страхування, а тому більша частина населення України не має можливості користуватися ним. У ході проведених нами досліджень, слід зазначити, що вибір, зроблений більшістю людей, буде впливати на хід та успішність пенсійної реформи в країні. Але найголовніше – щоб цей вибір існував, і його не робили замість нас державні чиновники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: закон України від 08 лип. 2010 р. № 2464-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.kiev.ua>.
2. Податковий Кодекс України № 2755 від 10 груд. 2010 р. Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1994р. зі змінами і доповненнями від 10.03.2010 // <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах: [Підручник] / Огійчук М.Ф., Плаксієнко В.Я., Паненко Л.Г. [та ін.]; За ред. проф. М.Ф. Огійчука. - [4-те вид. доп. перед.]. - К. : Алерта, 2007. - 978 с.
5. 7. Пушкар М. С. Фінансовий облік: [підручник] / М. С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 628 с.

УДК: 65.014.1:338.246.025.2

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ НА ОСНОВІ КОНЦЕПЦІЇ КОНТРОЛІНГУ

Шепель Т.С. – аспірант, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Контролінг як нова філософія управління уже давно зайняв чільне місце як об'єкт досліджень у наукових колах, набув практичного застосування у багатьох високорозвинутих підприємствах. Однак, порівняно стрімкий розвиток та визнання контролінгу як нового підходу до вдосконалення системи управління підприємства, супроводжується низкою негативних явищ. На багатьох підприємствах України існує необхідність в інтегрованій методичній інструментальній базі для підтримки основних функцій менеджменту – планування, контролю, обліку й аналізу, координації різних аспектів управління бізнес-процесами. Тому одним з актуальних питань, яке періодично обговорюється вітчизняними науковцями, є сутність, межі та концепції застосування контролінгу.

Стан вивчення проблеми. Значний внесок у розвиток теоретичних та практичних питань контролінгу здійснили західні вчені-економісти І. Ансофф, Ю. Вебер, А. Дайле, Е. Майер, М. Мескон, Р. Манн, Г. Піч, М. Постер, Т. Райхман, К. Серфлінг, Х. Фольмут, Д. Хан, К. Хомбург, П. Хорват, У. Шеффер, Б. Шрайт, а також вчені-економісти України, зокрема: О. Амоша, С. Аптекарь, О. Ананькін, В. Анташов, І. Балабанов, О. Благодатний, М. Білуха, І. Булеєв, С. Голов, Т. Головін, О. Градов, Г. Губерна, Д. Гулін, Н. Гладких, С. Голов, С. Данілочкін, Н. Данілочкіна, В. Івашкевич, А. Криклій, Ю. Лисенко, Ю. Макогон, О. Максименко, С. Петренко, Л. Попова, М. Пушкар, В. Савчук, Г. Семенов, В. Сопко, Л. Сухарева, О. Терещенко, М. Чумаченко, Н. Шульга, Г. Уварова, Е. Уткін та та ін. В цілому теоретичні здобутки вітчизняного контролінгу стали надбанням з перекладених робіт німецьких вчених. Однак в умовах сучасних інтеграційних процесів ця проблема залишається не досить вивченою.

Завдання і методика досліджень. Основними завданнями даного наукового дослідження є аналіз можливостей використання концепцій контролінгу у системі управління вітчизняних підприємств; обґрунтування підходу щодо здійснення контролінгових функцій на базі існуючих функціональних підсистем менеджменту для забезпечення стратегічного розвитку системи управління підприємством.